

Een moedig jaar - 1940



Sinds 2006 organiseert de vereniging een speciale dag voor de postzegel in het gebouw van K&G. Het thema van zo'n dag wordt gekozen op grond van een voor Leiden bijzondere historische gebeurtenis of persoon.

De penningmeester en redacteur, Frans Hemelop, ontwerpt sinds 2007 ter gelegenheid hiervan een postzegelvelletje.

In 2010 wordt het moedige optreden van Prof. Mr. R.P. Cleveringa (afb. 1) centraal gesteld omdat deze op 26 november 1940 in het openbaar protesteerde tegen het ontslag van Joodse ambtenaren. Voor hem was vooral het ontslag van zijn (joodse) leermeester, collega E.M. Meijers (afb. 2) en collega David de Vonk dat zijn geweten tot ontbranding bracht.

Op 17 januari 2010 is het ook 70 jaar geleden dat enkele moedige mannen - net voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog - onze vereniging hebben opgericht.



afb. 2



afb. 1

Wie was deze Cleveringa?

Rudolph Pabus Cleveringa werd op 2 april 1894 geboren in Appingedam. In 1913 begon hij zijn rechtenstudie in Leiden. Daar haalde hij in 1917 zijn doctoraal examen en promoveerde in 1919 onder leiding van zijn leermeester en promotor E.M. Meijers op een onderwerp met een sterk rechtshistorische inslag.

Hij werd juridisch adviseur bij het Bureau voor IJzer- en Staal distributie en daarna tot 1926 bij de Koninklijke Nederlandse Stoombootmaatschappij (de KNSM) waar hij vooral werkte aan een handboek over zeerecht dat in 1927 werd gepubliceerd.



De 'Ondine' - eerste schip KNSM in 1856



Hij verliet de KNSM omdat hij in Alkmaar tot rechter werd benoemd.

Reeds in 1927 aanvaarde hij de benoeming tot hoogleraar in het handelsrecht en het burgerlijk procesrecht aan de Juridische Faculteit van de Rijks Universiteit (afb. 3) te Leiden.

Dit professoraat bekleedde hij, met een door de Duitse bezetters afgedwongen onderbreking, tot 1958.

Cleveringa was jarenlang Decaan van de Juridische Faculteit.

Van 1946 tot 1947 was hij Rector Magnificus van de Leidse Alma Mater en in die periode - op 10 mei 1946 - mocht hij Winston Churchill (afb. 4) het eredoctoraat aanbieden.

Van 1958 tot 1963 was hij lid van de Raad van State, het hoogste rechtscollege in ons land. Een benoeming tot lid van de Hoge Raad wees hij af omdat hij de houding van dit college tijdens de Duitse bezetting principieel afkeurde.



afb. 3

Na een geleidelijk proces van achteruitgang van zijn gezondheid overleed hij op 15 december 1980 te Oegstgeest.

Het zal uit dit korte levensbericht duidelijk zijn dat Cleveringa een eminent geleerde was. Scherpzinnig en bedachtzaam, rechtlijnig en principieel.

Hij was ook een goede leermeester en mocht 33 promovendi het doctoraat verlenen.

Aan het slot van dit overzicht zal ik vermelden met welke tekenen van waardering de Leidse Universiteit de alumnus Cleveringa heeft bekleed.

De oorlogsjaren

De Duitse inval in Nederland maakte diepe indruk op hem. Hij maakte tijdens de mei-oorlog verschillende dagboek aantekeningen maar verscheurde deze helaas op 14 mei, iets wat hij achteraf betreurde. Op 14 juni hervatte hij de notities met uitvoerige beschrijving (vier schriften) van de gebeurtenissen tot en met 23 november 1940.



afb. 4



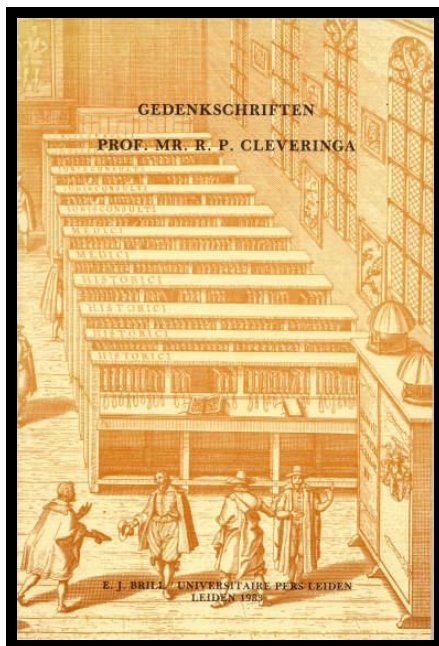
Prof. dr. L. de Jong heeft bij zijn schrijven van het vierde deel over 'Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog' gebruik mogen maken van Cleveringa's dagboek.

In 1983 verschijnt een eerste deel 'Gedenkschriften' (afb. 5) in de serie 'Studies over de geschiedenis van de Leidse Universiteit' uitgegeven door E.J. Brill / Universitaire Pers Leiden. Uit dit werk heb ik uitvoerig geput voor dit artikel.

In dit boekwerk worden de gedenkschriften van Cleveringa betreffende zijn gevangenschap in 1940-1941 en 1944 uitvoerig belicht. Cleveringa beschrijft hierin minutieus in dagboekvorm hoe hij als Decaan worstelde met de geruchten over een komend ontslag na 17 november 1940 van Joodse ambtenaren. De in oktober verlangde 'ariërverklaring' (afb. 6) was al een voorbode.

Zwijgen achtte hij 'halve medeplichtigheid' en dat kon en wilde hij niet op zijn geweten hebben.

Als Decaan van de Juridische Faculteit van de Leidse universiteit die als lijfspreuk 'Praesidium Libertatis' - 'Bolwerk van de vrijheid' - voerde, wilde hij dat bolwerk verdedigen. Het ging om vrijheid van geweten, om het staan voor zuiver, onbelemmerd wetenschappelijk onderzoek. Hij wilde vooral ook de studenten de weg wijzen: hoe het hoofd en het hart zuiver te houden.



afb. 5

Cleveringa beschrijft na 17 november van dag tot dag hoe hij zich voorbeerde op het komend onrecht van de bezetters.



afb. 6



Toch bloemen voor 70 jaar geschiedenis

Hij sprak uitvoerig met zijn vrouw en was blij met haar onvoorwaardelijke steun, want de consequenties van zijn protest als de Duitsers hun teerling zouden werpen was te voorspellen.

Op dinsdag 26 november 1940 begaf Cleveringa zich 's morgens omstreeks 9 uur naar Meijers om te horen of hij zijn ontslag had gekregen en dus geen college meer zou mogen geven. Een onooglijk gestencild invulbriefje van het departement bleek zijn ontslag te hebben aangekondigd. De secretaris van curatoren, Idenburg, had moedig geweigerd dit vonnis namens het departement over te brengen.



Fundamentele vrijheden werden herwonnen na vele beproevingen.



De donkere dagen 1940 - 45

In Delft waren de ontslagen een dag eerder aangekomen, meldde de student Kam aan Cleveringa op zijn route naar het Groot Auditorium aan het Rapenburg. De Delftse studenten waren daarop niet naar de colleges gegaan en de hogeschool was gesloten.

De Delftse Senaat - niet de Duitsers - zou dit zelf hebben gedaan(?) om rellen te voorkomen. De studenten sprongen uit de band, geen der hoogleraren deed iets; onrust en verwarring alom.

Cleveringa stelde en passant de rector magnificus Bijvanck op de hoogte van zijn voornemen om het openingscollege van Meijers voor zijn protestrede





te gebruiken en bood hem de gelegenheid aanwezig te zijn. Dat hij meende dat Bijvanck zelf zou moeten spreken, zei hij maar niet. Een ieder moest zelf maar bepalen wat hem te doen stond. Bijvanck verscheen niet.

De protestrede

Om 10 uur begaf Cleveringa zich naar het Groot Auditorium aan het Rapenburg want het gewone collegelokaal was te klein en bovendien bleek ook de nieuwe grote zaal nog stampvol studenten van allerlei faculteiten te zitten. De custos Smit had inmiddels een geluidsverbinding tussen deze zaal en het Groot Auditorium gerealiseerd.

De indrukwekkende rede van Cleveringa kunt u in zijn geheel op internet te lezen.

Zijn leermeester, promotor en collega Meijers staat in deze rede centraal.

“Het is deze Nederlander, een nobele en ware zoon van ons volk, deze mens, deze studentenvader, deze geleerde, dien de vreemdeling, welke ons thans vijandelijk overheerst, ontheft van zijn functie!

Ik zeide U niet over mijn gevoelens te zullen spreken; ik zal mij hieraan houden, al dreigen zij als kokende lava te barsten door al de spleten, welke ik bij momenten den indruk heb, dat zich onder de aandrang daarvan in mijn hoofd en hart zouden kunnen openen’.

Aldus de ingehouden emotie van Cleveringa. Hij wijst op de ongrondwettelijkheid en dus het onrecht wat Joodse medeburgers wordt aangedaan zonder een onvertogen uitdrukking te bezigen.

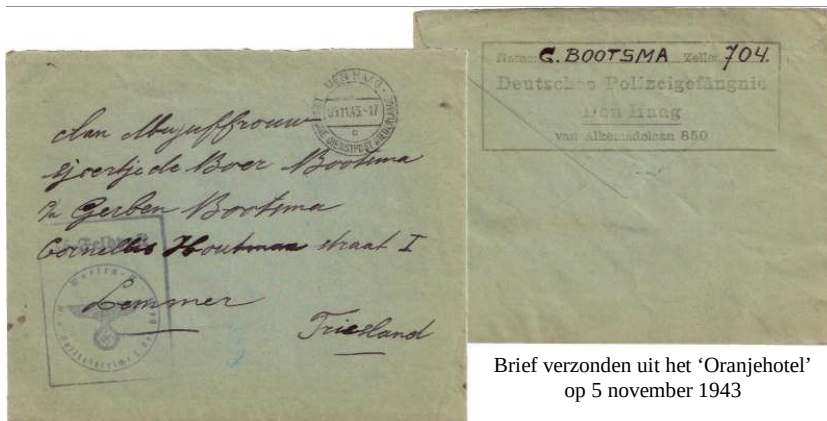
Hij ontraadt met klem dwaasheden en stelt vast ‘*dat wij niet anders kunnen dan buigen voor de overmacht*’. Vervolgens deelt hij zakelijk mede hoe en wie de ontstane onderwijsleemten zullen invullen.

De reactie

Na een dodelijke stilte kwam er een daveierend applaus, ook tussendoor was er herhaaldelijk geapplaudisseerd.



Studenten bij het Academiegebouw



Brief verzonden uit het 'Oranjehotel'
op 5 november 1943

Cleveringa pakte zijn aantekeningen bijeen, opende het deurtje van het spreekgestoelte en op het tweede treedje van het trapje, zo lezen wij in zijn dagboeknotities, werd het eerste couplet van het Wilhelmus massaal aangeheven en vervolgens het zesde vers met de smeekbede de tyrannie te mogen verdrijven 'die mij mijn hert doorwondt'. *'Een vol klinkende, hoog verheven, ernstige, plechtige psalm, als in mijn oren zelden eerder.'*

De studenten van Delft en Leiden gingen in staking en beide universiteiten werden op woensdag 27 november 1940 gesloten.

Op diezelfde woensdag 27 november 1940 omstreeks 11.30 uur werd Cleveringa 'im Namen der Sicherheitspolizei festgenommen'. In juli 1941 - na ruim acht maanden 'Haft' - werd hij uit het 'Oranjehotel' ontslagen.

Een tweede arrestatie en een verblijf in Concentratiekamp Vught van 4 januari tot 22 juli 1944 had niet rechtstreeks met zijn protestrede te maken maar betrof een gijzeling na een aanslag op de directeur van het 'gewestelijk arbeidsbureau' in Leiden.

In gevangenschap

In de 175 pagina's tellende 'Gedenkschriften' beschrijft Cleveringa op fascinerende wijze zijn ervaringen.



Het 'Oranjehotel'



De behandeling was niet eens zo slecht en de voeding meestal wel voldoende. Ook 's nachts sliep hij goed. Hij was een gezonde man van 46 jaar en niet somber van aard.

Zelf sliep hij op de grond en liet de krib aan zijn celgenoot.

Nuchter en afgewogen doet hij mededelingen over de talloze personen die hij tijdens zijn maandenlange opsluiting 'ontmoet'. Meestal kortstondig en vluchtig want het leggen van contacten was een zware overtreding.

Sprekens verboden.

Betrappen was voor de meeste bewakers een verzetje, al waren er ook wel bijna vriendelijke lieden onder.

Er werd veel geschreeuwd en in het Duits klinkt dat heftiger dan in de meeste andere talen, maar geslagen werd er niet noemenswaard.

Hij kwam veel bekenden tegen en de corveeërs onder hen probeerden de celgenoten te bemoedigen, soms iets toe te stoppen of monosyllabisch wat in te fluisteren. Een stukje worst extra, een korstje brood, een stompje potlood of het deurluikje iets langer te openen dan geoorloofd was, maakte een hele dag goed.

Cleveringa beschrijft die menselijke tekenen van zorg en vriendschap als zonnige momenten in de duistere wereld van de Duitse onderdrukking en pesterijen.

Tijdens zijn verhoren bleef hij kalm maar strijdvaardig overeind; liet zich niet op het verkeerde been zetten.



Herdenkingsmonument aan de buitenmuur van de Scheveningse Gevangenis, het 'Oranjestad'

Veel vernederingen nam hij kennelijk niet al te persoonlijk, maar de eenzaamheid en ongewisheid was heel zwaar, vooral als hij vernam dat er weer een lotgenoot was terechtgesteld of naar Duitsland was getransporteerd.

Kleine tekenen van menselijkheid die hij ontving en ook zelf uitdeelde vulden de lange dagen.

Een stiekeme spijker georganiseerd door zijn celgenoot om een klein familie portretje van vrouw en kinderen aan de muur te hangen was een museale vreugde en een lapje stof op het houten krukje gaf hem een bijna een vorstelijk gevoel.



Familie én slachtoffers

Familieleden die thans deze gedenkschriften lezen, kunnen hierin ‘levende’ getuigenissen treffen over het wel en wee van hun vader, broers, ooms of vrienden. Hij was een uitstekend waarnermer en zeer wel in staat hun lijden te beschrijven. En hun moed, zorg en rechttheid te peilen.

Op 30 december 1940 mocht zijn vrouw hem voor het eerst bezoeken. Nu en dan werd een gecensureerde brief doorgelaten, maar soms lagen die dagenlang op een achtergehouden stapeltje.



Waalsdorpervlakte - Bourdonklok

Boeken of enig schrijfgerei werden aanvankelijk niet toegestaan. Het was, om kort te gaan, heel zwaar voor Hollands glorie, potverdorie!

Bronnen die ik raadpleegde - en tekenen van dank die ik tegenkwam:

- Op internet kan men onder Cleveringa heel veel gegevens vinden.
- De Gedenkschriften uitgegeven in 1983 door E.J. Brill en de Universitaire Pers Leiden.
- Het innemende, kloeke borstbeeld vervaardigd door Eja Siepman van den Berg op 26 november 1981 aan de Universiteit aangeboden (lokatie: binnenplaats Receptiekamer Academiegebouw R.U. Leiden)
- De instelling van de Cleveringa Leerstoel in 1970.
- De straatnaamgeving ‘Cleveringaplaats’.
- De door de lezers van het Universiteitsblad Mare op 18 november 2004 gehouden verkiezing tot grootste Universitaire Leidenaar aller tijden met Christiaan Huygens op de 2^e plaats en Johan Thorbecke als 3^e.
- Het graveren in de rand van de Waalsdorper herdenkingsklok van zijn tekst:
‘Ik luid tot roem en volging van die hun leven gaven tot wering van onrecht, tot winning der vrijheid en tot waring en verheffing van al Neerlands geestelijk goed.’
- Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw, 29 april 1949.



- Grootofficier in de Orde van Oranje-Nassau, 30 maart 1963.
- Lid Koninklijke Akademie van Wetenschappen (KNAW).
- op de website Nationaal Archief over het Oranjehotel: 'In deze bajes zit geen gajes, maar Hollandsch glorie, potverdorie'.
- beeldrecht voor afbeelding op de persoonlijke postzegel: Beeldbank WO2 - Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie.

Mevrouw Mr. L.A.Cleveringa, dochter, ben ik zeer erkentelijk voor de keren dat zij mij wilde ontvangen om over haar vader te praten.

En foto's te lenen, dit script kritisch te lezen en mede namens haar zuster toestemming te geven om een postzegelvelletje in 2010 uit te geven bij de viering van het 70 jarig bestaan van onze Leidsche vereniging van postzegelverzamelaars.

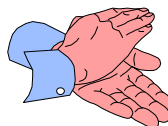
H.A.C. Kamphuisen



**Het bestuur
zoekt nog steeds
twee medebestuurleden**

Aangeboden:
gezellige werkomstandigheden,
gratis consumptie tijdens
vergaderingen en
prima vooruitzichten.

Gevraagd:
Meedoen en meedenken!
Laat ú iets van zich horen?



De Leidsche Vereniging van Postzegelverzamelaars biedt aan!

Iedereen die zich op onze Postzegeltotaaldag
van 17 januari aanmeldt als nieuw lid, is in het jaar **2010**

GRATIS lid van onze vereniging.

Dit geldt zowel voor de jeugd als voor de senioren (excl. entreegeld en reglement).